

Catalina de Erauso: Příběh o jeptišce bojovnici

argo | itineraria

Catalina de Erauso: Příběh o jeptišce bojovnici

itinerária 19
argo

Catalina de Erauso: Příběh o jeptišce bojovnici

argo | 2026

Obálka: Inés Suaréz při obraně města Santiago. José Mercedes Ortega,
Museo Histórico Nacional, Santiago 1897

Recenzovaly PhDr. Jaroslava Marešová, Ph.D.
a PhDr. Magdalena Žáčková, Ph.D.

Edici řídí Magdalena Moravová.

Argo © 2026
Translation, introduction, and notes © Katarína Ganobčíková, 2026

ISBN 978-80-257-5030-8 (váz.)
ISBN 978-80-257-5082-7 (e-kniha)

obsah

PŘEDMLUVA 7

CATALINA DE ERAUSO: PŘÍBĚH O JEPTIŠCE BOJOVNICI 53

Kapitola první 55
Kapitola druhá 59
Kapitola třetí 60
Kapitola čtvrtá 63
Kapitola pátá 64
Kapitola šestá 66
Kapitola sedmá 71
Kapitola osmá 74
Kapitola devátá 76
Kapitola desátá 78
Kapitola jedenáctá 80
Kapitola dvanáctá 82
Kapitola třináctá 84
Kapitola čtrnáctá 87
Kapitola patnáctá 88
Kapitola šestnáctá 89
Kapitola sedmnáctá 90
Kapitola osmnáctá 92
Kapitola devatenáctá 94
Kapitola dvacátá 96
Kapitola dvacátá první 101
Kapitola dvacátá druhá 103
Kapitola dvacátá třetí 104
Kapitola dvacátá čtvrtá 106
Kapitola dvacátá pátá 108
Kapitola dvacátá šestá 110

POZNÁMKY 111

Bibliografie 121
Seznam vyobrazení 130
Mapy 133
Ediční a překladatelská poznámka 138
Jmenný a místní rejstřík 139

PŘEDMLUVA

1 Catalina de Erauso, jeptiška i praporečník

Historia de la Monja Alférez čili *Příběh o jeptišce bojovnici* představuje mimořádné autobiografické svědectví Cataliny de Erauso (kol. 1592–1650), ženy, jež se rozhodla žít jako muž, účastnit se vojenského života a jednat v rozporu s očekáváními, která na ni kladla společnost, rodina i církev. Její příběh narušuje tradiční představy o ženské roli v raném novověku a dodnes zůstává jedinečným dokumentem osobní odvahy, touhy po svobodě a schopnosti formovat si vlastní identitu navzdory rigidním normám.

Catalina pocházela z baskického San Sebastiánu a již od dětství byla předurčena pro klášterní život. V dospívání však z kláštera utekla, změnila si jméno, vzhled i způsob života. Pod mužským jménem se vydala do španělských kolonií v Hispánské Americe, kde bojovala v bitvách, mnohokrát se dostala do konfliktu se zákonem i jednotlivci a neustále měnila místa i identitu. Přesto si dokázala vydobýt respekt jako voják, přičemž svou biologickou totožnost udržovala v tajnosti.

Když byla její pravá identita nakonec odhalena, nesetkala se s trestem, ale s nečekanou mírou pochopení. Obdržela rozhřešení a výsadu nosit mužský oděv i nadále, a to přímo z rukou papeže Urbana VIII. Její příběh se následně stal předmětem fascinace po celé Evropě a koloval v různých jazykových a literárních úpravách.

Přestože její chování porušovalo řadu morálních, právních i genderových norem své doby, těšila se kupodivu často respektu a přízni těch, kteří ji znali osobně. V mnoha situacích ji přátelé a její nadřízení bránili, pomáhali jí uprchnout nebo ji kryli, i když znali nebo alespoň tušili pravdu o jejím původu. Tento lidský rozměr jejího příběhu ukazuje, že osobní statečnost, charismatická osobnost a schopnost navazovat vztahy mohly překonat předsudky i předem dané role ve společnosti.

Text lze uchopit různě: jako dobrodružný a putovní životopis, vojenské paměti nebo zpověď člověka, který vědomě inscenuje sám sebe a přetváří vlastní roli ve společnosti. Nezřídka balancuje mezi pravdou a fikcí, mezi vnějším obrazem a vnitřní zkušeností. V každém případě však odkrývá dynamický svět sociálních i náboženských hranic, které bylo možné, byť za cenu neustálého rizika, překročit. Ačkoliv je dílo často považováno za autobiografii, nelze tuto skutečnost potvrdit bez opory v historických dokumentech a pramenech. Na tuto interpretační ambivalenci ostatně odkazuje i název českého vydání *Catalina de Erauso: Příběh o jeptišce bojovnici*, který ponechává otevřenou otázku historické věrohodnosti vyprávění.

Catalinina ukazuje, že identita není neměnný soubor vlastností, ale proces neustálého přizpůsobování, přetváření a jednání vůči okolí. Catalina své jméno, vzhled a vystupování měnila podle situace, přeplouvala mezi rolemi vojáka, jeptišky, zločince, poutníka, vězně, vyjednavače, a nakonec i vypravěče. Tím se vyprávění stává nejen popisem událostí, ale také nástrojem, kterým zpětně formuje sebe sama. V době, kdy byly společenské pozice pevně vymezené, dokázala využít jazyk, oděv i chování jako prostředky k tomu, aby si vyjednala vlastní existenční prostor. Právě tato schopnost utvářet identitu jako dynamickou, účelovou a zároveň upřímně prožívanou skutečnost činí její příběh tak pozoruhodným, ale i živým pro dnešního čtenáře. Její osud neztrácí aktuálnost a je inspirativní nejen tím, co prozrazuje o minulosti, ale také tím, jak rezonuje se současnými otázkami identity, svobody a autenticity. Dokládá, že i v době, v níž panovalo přísné rozdělení rolí, mohl jednotlivec někdy najít prostor pro odpor, přetvoření i sebeurčení. A právě v tom spočívá trvalá hodnota příběhu Cataliny de Erauso.

2 Mezi říší a koloniemi: Doba Cataliny de Erauso

2.1 Úpadek Španělska

Catalina de Erauso se narodila roku 1592, na sklonku vlády Filipa II., jehož panování (1556–1598) představovalo zlomové období evropských dějin. Filip II. nastoupil na trůn po abdikaci svého otce Karla V., císaře Svaté říše římsko-německé a vládce španělských i habsburských držav. Spolu s rozsáhlou říší zdělil i dlouhodobé konflikty a finanční závazky, které zásadně ovlivnily celé jeho panování. Filip II. si pečlivě budoval obraz panovníka jakožto nejkatoličtějšího krále a ochránce římské církve. Jeho kult osobnosti byl zároveň podporován výtvarným uměním, architekturou a dvorskou reprezentací. Monumentální stavba klášterního komplexu El Escorial, dokončená v osmdesátých letech 16. století, měla být dokladem Filipovy náboženské zbožnosti a státní moci. Král se prezentoval jako neochvějný vládce, který řídí správu obrovské monarchie z centra své rezidence a jehož autorita je univerzální a neomezená.[1] V politické praxi však Filip II. narážel na strukturální slabiny: Španělsko pokračovalo v konfliktu s Francií, čelilo osmanské expanzi ve Středomoří, pociťovalo rostoucí sílu Anglie a zejména se zapletlo do vleklého povstání v Nizozemí. Právě to se stalo dlouhodobým finančním a vojenským břemenem. Navíc Filipovy snahy udržet si hegemonii v Evropě vedly k opakovaným vojenským intervencím, jejichž výsledky byly často pro Španělsko neuspokojivé. Ekonomické důsledky jeho vlády byly také závažné. V roce 1588 se Filip rozhodl zasáhnout vojensky proti Anglii, jejíž královna Alžběta I. podporovala protestantské povstání v Nizozemí a pirátství proti španělským lodím. Špatné počasí, strategické chyby a účinná anglická námořní taktika však vedly k drtivé porážce španělské flotily a tento neúspěch nejen oslabil námořní převahu Španělska a zvýšil finanční tlak na královskou pokladnu, ale též posílil anglické sebevědomí. Španělská koruna nedokázala splácet

1 JIŘÍ CHALUPA, *Španělsko*, Praha 2010 (2. vydání, aktualizované), s. 72–77.

obrovské půjčky poskytované především janovskými a německými bankéři a byla nucena opakovaně vyhlásit státní bankrot (v letech 1557, 1575 a 1596). Revoltu v Nizozemí sice vojsko pod velením Alonsa Lópeze de Zúñigy a vévody z Alby načas potlačilo, vyčerpávající a finančně náročný konflikt však nakonec po smrti Filipa II. donutil Španěly k tomu, aby v roce 1648 definitivně uznali nezávislost nizozemských provincií.[2]

Zatímco v samotném Španělsku na konci 16. století rostly hospodářské obtíže a monarchie byla stále více zatížena vojenskými konflikty, v Hispánské Americe probíhal proces upevňování koloniální správy a rozvoje hospodářského systému, který měl být oporou celé říše. Především těžba stříbra v Potosí, na území dnešní Bolívie, a v mexickém Zacatecasu přinášela obrovské množství drahého kovu, který proudil do Evropy. Tok bohatství měl financovat války a udržovat prestiž monarchie, ve skutečnosti však posiloval závislost na zahraničních věřitelích a způsobil strukturální slabost španělské ekonomiky. V Americe těžba a zemědělská produkce stála na systému nucené práce, kdy původní obyvatelé byli začleněni do systému *encomiendas*, což vedlo k jejich vyčerpání a úbytku populace. Sociální realita kolonií byla složitá. Vedle španělských osadníků a úředníků existovala vrstva kreolů, kteří získávali ekonomickou moc, ale byli omezováni v politickém vlivu. Nedílnou součástí koloniální společnosti byli rovněž mestici, mulati a afričtí otroci. Latentní napětí mezi těmito skupinami vytvářelo silný základ pro budoucí konflikty. Koloniální správa byla zároveň pevně propojena s katolickou církví. Misijní činnost dominikánů, františkánů a jezuitů šířila křesťanství a zároveň podporovala kulturní asimilaci a upevňovala moc koruny. Města jako Lima, Ciudad de México nebo Quito se rychle rozvíjela a brzy se stala centry obchodu, správy a vzdělanosti. V této době rovněž vznikly první tamní univerzity a také kulturní a umělecká díla, v nichž se kombinovaly evropské vzory s místními prvky.[3]

2 ROBERTO NODAL – MARCOS W. PUGA, *La Caida del Imperio Español*, Revista de historia de América, 105/1988, s. 45–46 [online], dostupné na: http://www.jstor.org/stable/20139624.

3 JIŘÍ CHALUPA, *Španělsko*, s. 72–77.

Vztah mezi Evropou a Amerikou měl být určitým způsobem oboustranně prospěšný. Zatímco z kolonií proudily do Španělska drahé kovy a suroviny, ze Španělska přicházely instituce, církevní organizace a kulturní vlivy. Tato vazba však měla nerovný charakter. Evropa získávala materiální bohatství, zatímco kolonie byly zatíženy vykořisťováním a sociální nerovností. Příjmy z amerických kolonií sice představovaly významný zdroj kapitálu, avšak tyto prostředky byly okamžitě spotřebovány na financování válek a nikdy nevytvořily stabilní hospodářský základ monarchie. Nákladné evropské války a diplomatické spory rovněž způsobily, že vojenská přítomnost v Novém světě byla často nedostatečně financovaná a špatně koordinovaná. To vytvářelo prostor pro odpor původních obyvatel, regionální povstání a lokální konflikty.[4]

Špatná finanční situace státu se stala chronickou zátěží i pro Filipa III. (1578–1621), který nastoupil na španělský trůn v roce 1598 a značnou část vládní moci přenechal svému favoritovi, vévodovi z Lermy. Pod jeho vlivem se dvůr soustředil spíše na vlastní luxus a reprezentaci než na řešení problémů monarchie. Za jeho vlády došlo k vyhnání morisků (1609–1614), prezentovanému jako vítězství katolické monarchie, které však ve skutečnosti oslabilo španělské hospodářství, neboť země přišla o zkušené řemeslníky, zemědělce a vzdělance. V roce 1609 Filip III. uzavřel dvanáctileté příměří s nizozemskými provinciemi, které španělskou pozici v Evropě dále oslabilo.[5]

Za vlády Filipa IV. (1621–1665) se vnitřní krize dále prohlubovala. Skutečným vladařem byl Filipův rádce a *valido* Gaspar de Guzmán y Pimentel (1587–1645), hrabě a vévoda z Olivares,[6]

4 JAROSLAVA MAREŠOVÁ, *Útrapy Alonsa Ramíreze: cesta k dílu*, in: Carlos Sigüenza y Góngora, Útrapy Alonsa Ramíreze, ed. táž, Praha 2025, s. 24 a násl.

5 ROBERTO NODAL – MARCOS W. PUGA, *La Caida del Imperio Español*, Revista de Historia de América, 105/1988, s. 45–46.

6 Gaspar de Guzmán y Pimentel (1587–1645), známý jako conde-duque de Olivares, nejmocnější muž španělského dvora za vlády Filipa IV. a hlavní představitel centralizační politiky španělské monarchie v první polovině 17. století. REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Gaspar de Guzmán y Pimentel Ribera y Velasco de Tovar*, Historia Hispánica

který usiloval o posílení centrální moci a obnovu vojenské síly monarchie. V té době se Španělsko zapojilo do třicetileté války (1618–1648), v níž původně slavilo dílčí úspěchy, ale nakonec utrpělo zásadní porážky. Vestfálský mír (1648) definitivně potvrdil nezávislost Nizozemí a znamenal ztrátu španělské hegemonie v Evropě. Za Filipa IV. došlo také k vážným vnitřním krizím. Povstání v Katalánsku (1640) a v Portugalsku, které nakonec vedlo k obnovení portugalské nezávislosti (1640–1668), ukázala, jak oslabená a přetížená španělská monarchie byla.[7] Hospodářství trpělo inflací, úpadkem zemědělství i řemeslné výroby a rostoucí závislostí na stříbře z Ameriky, jehož tok však postupně slábl.

Posledním panovníkem španělské habsburské linie byl Karel II. (1665–1700). Jeho vláda symbolizovala úplný úpadek habsburského Španělska. Karel II., těžce postižený vrozenými vadami v důsledku dlouhodobé příbuzenské sňatkové politiky Habsburků, nebyl schopen efektivně vládnout. Stát se zmítal v ekonomické krizi, ztrácel mezinárodní prestiž a byl stále závislejší na cizích mocnostech. Poté, co Karel zemřel, aniž zanechal dědice, propukla válka o španělské dědictví (1701–1714), která znamenala definitivní konec habsburské dynastie ve Španělsku a vedla k nástupu Bourbonů.[8]

2.2 Udržování hranic Nového světa

Zatímco se za vlády Filipa III. a Filipa IV. Španělsko zmítalo ve vnitřních problémech, hospodářské krizi i evropských konfliktech, v Novém světě se pokračovalo v upevňování moci a v rozvoji těžby, obchodu a vojenských struktur.

V Chile, na hranicích španělské koloniální říše, probíhala tzv. araukánská válka, konflikt, který se stal jedním z nejdéle trvajících

[online], dostupné na: https://historia-hispanica.rah.es/biografias/21694-gaspar-de-guzman-y-pimentel-rivera-y-velasco-de-tovar.

7 JIŘÍ CHALUPA, *Španělsko*, s. 72–77.

8 ROBERTO NODAL – MARCOS W. PUGA, *La Caida del Imperio Español*, Revista de Historia de América 105/1988, s. 45–46.

střetů mezi evropskou mocí a původními obyvateli Nového světa. V 16. a 17. století se španělská koruna pokoušela podmanit si strategicky důležité, ale současně obtížně podmanitelné území národa Mapučů (Araukánců).[9] Chile zpočátku pro španělské kolonizátory nebylo lákavou oblastí. Drsné klima, hornatý terén a omezené přírodní zdroje z něj činily krajinu, kde se rychlé zisky z pokladů či zemědělství jevily jako spíše iluzorní. Teprve legenda o *El Doradu*[10] vzbudila v srdcích dobrodruhů naději, že zde lze nalézt bohatství, které by ospravedlnilo riziko a obtíže, jež na ně v Novém světě čekaly. Avšak realita se ukázala tvrdší a nepřátelské kmeny spolu s nehostinnou přírodou stabilní kolonizaci dlouho bránily.[11]

Do této situace vstoupil v první polovině 16. století conquistador Pedro de Valdivia (asi 1497–1553). Systematicky zakládal města a pevnosti, usiloval o upevnění španělské přítomnosti a organizaci území, jeho snahy však narážely na vytrvalý odpor Mapučů a jejich obranná strategie často vedla k ničivým útokům na španělské osady. Valdivia nakonec padl v boji, což symbolicky poukázalo na to, že kolonizace Chile byla spíše permanentní

9 Označení Araukánci vzniklo v období španělské kolonizace a vychází z názvu oblasti Arauco v dnešním Chile. Španělé jím souhrnně nazývali původní obyvatele odporující jejich postupu na jih, aniž by přesně rozlišovali jejich vlastní identitu či jazyk. Příslušníci tohoto národa si říkají Mapučové (*Mapuche*), v překladu lidé země, což je původní etnonymum používané v jejich jazyce mapudungun. V moderní historii a antropologii se výraz Araukánci považuje za zastaralý, zavádějící, někdy i pejorativní a všeobecně dává přednost užívání pojmenování Mapuche. ETIMOLOGÍAS DE CHILE – MAPUCHE, „Mapuche“, *Etimologías de Chile* [online], dostupné na: https://etimologias.dechile.net/?mapuche.

10 Legenda o *El Doradu* pochází z dob španělských dobyvatelů 16. století a vypráví o tajemném městě nebo království, bohatém na zlato, ukrytém v hlubinách Jižní Ameriky, pravděpodobně v Andách nebo v povodí řeky Orinoko. Podle indiánských pověstí byl *El Dorado* doslova „Zlatý muž“, náčelník, který se při náboženských obřadech pokrýval zlatým prachem a poté se koupal v jezeře, aby zlatý prach smyl do vody. Španělští dobyvatelé postupně tuto představu rozšířili na celé město či říši plnou zlata.

11 JIŘÍ CHALUPA, *Chile*, Praha 2006, s. 18–33.

vojenskou výzvou než jednoduchým územním osidlováním. Po Valdiviovi nastoupil García Hurtado de Mendoza (1535–1609), jenž čelil jak odporu Mapučů, tak útokům pirátů a korzárů, mj. i Francise Drakea. Hurtado de Mendoza se přesto snažil konsolidovat španělskou moc v oblasti, zakládat pevnosti a organizovat obranné linie. Po něm velení v Chile převzal García Oñez de Loyola (1549–1598). I on se potýkal řadou problémů a oblast, již spravoval, si vysloužila přezdívku „hrob Španělů". Nehostinné prostředí, častá zemětřesení a odloučenost měst činily z jejich udržení obtížný úkol. Většina nových obyvatel žila na venkově a města sloužila především jako vojenské základny pro výpady do okolí.

Expedice Francisca de Aguirre (1507–1581) do oblasti Tucumánu ukazují, že španělská kolonizace sahala daleko za centrální údolí Chile. Nová města však byla často ničena, nebo se je Španělům dařilo udržet jen dočasně.[12] Houževnatí Mapučové vedení až legendárními vůdci, jako byli např. Lautaro, Caupolicán, Colo Colo či Galvarino,[13] španělské expanzi v průběhu 17. století úspěšně odolávali a nadále si udržovali kontrolu nad územím jižně od řeky Bío-Bío. Pro Španěly se tato oblast stala prakticky nedobytnou zónou, a proto se soustředili především na udržení moci nad střední a severní částí Chile. Nebezpečná a nejistá situace na tomto pohraničním území vedla k tomu, že se do oblasti nedostávaly kulturní vlivy, infrastruktura ani organizovaná správa.[14] Koloniální moc se zde projevovala především prostřednictvím vojenské přítomnosti a územní expanze. K zajištění moci se vedle již zmíněného systému tzv. *encomiendas* zavedla i jistá forma rozsáhlých pozemkových statků,

12 JIŘÍ CHALUPA, *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*, Praha 2012 (2. vydání), s. 63–69.

13 Lautaro, Caupolicán, Colo Colo, Galvarino patřili mezi nejvýznamnější vůdce Mapučů, kteří organizovali odpor proti španělské expanzi jižně od řeky Bío-Bío. Tito náčelníci se zároveň objevují jako idealizované postavy v eposu *La Araucana* od Alonsa de Ercilla. Díky jeho oslavnému literárnímu ztvárnění se stali symbolem statečnosti a odhodlanosti dokonce i pro Španěly.

14 JIŘÍ CHALUPA, *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*, s. 63–69.

tzv. *latifundů*, protože vzdálenost a drsné podmínky bránily přímému uplatnění moci ze strany královské správy. Moc se často soustředila v rukou místních úředníků, zejména *adelantados*, kteří měli za úkol rozšiřovat španělské území a udržovat pořádek.[15] Aby se předešlo chaosu a anarchii, byly zřizovány vyšší instituce místokrálovství, tzv. *virreinatos*, jejichž úkolem bylo sjednotit a centralizovat území. Chile však přímou součástí peruánského místokrálovství nebylo (i když chilská populace formálně spadala pod limskou audiencii), jeho území se označovalo za tzv. generální kapitanát, jehož guvernér se mohl kromě kontaktu s limským místokrálem obrátit i přímo na španělského panovníka.[16]

Správu organizovaly *cabildos*, městské rady, zatímco fungování soudního systému zajišťovaly *reales audiencias*, královské soudní dvory, jimž předsedal místokrál nebo guvernér. Nicméně vzdálenost od centrálního dohledu umožňovala místním úředníkům prosazovat vlastní zájmy, často své autority zneužívali a celé území trpělo vysokou mírou korupce. Právní rámec určovaly *leyes de Indias*, zákony pro Indie, které sice stanovovaly, že domorodé obyvatelstvo má být považováno za rovnocenné a spravedlivě chráněné, v praxi však byli původní obyvatelé mnohdy využíváni jako levná pracovní síla, k nucené práci v dolech, na plantážích a při stavbě měst a pevností.

Netrvalo dlouho a do Nového světa začaly kromě dobyvatelů, nebo i spolu s nimi, cestovat také ženy. Cesta pro ně představovala obrovskou fyzickou, psychickou i ekonomickou výzvu, často financovanou jen penězi od příbuzných. Mnohdy byly negramotné, pocházely z venkova, neměly žádnou zkušenost s cestováním a často odjížděly pod tlakem rodiny nebo s manželem. Během pobytu v přístavních městech ve Španělsku a plavby jim hrozilo nejrůznější nebezpečí, ať už šlo o nemoci, pirátské útoky či sexuální násilí, proto obvykle cestovaly s doprovodem. Délka a nebezpečnost cesty se lišila podle cílového místa v Americe: cesty do Karibiku byly kratší než do oblastí Peru. Riskantní,

15 JOSEF OPATRNÝ, *Amerika v proměnách staletí*, Praha 1998, s. 14–16.

16 JIŘÍ CHALUPA, *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*, s. 63–69.